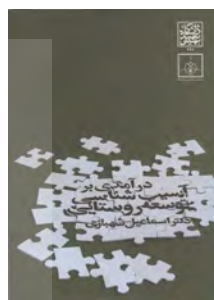

بررسی کتاب

درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی / نویسنده: دکتر اسماعیل شهبازی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۸۹ (چاپ اول)، بیست، ۳۷۹ ص.

این کتاب، در قالب یک «درآمد» یا «مقدمه»، دربردارنده هجده مبحث است؛ منظور از مبحث در این کتاب نیز عبارت است از

جُستار، جای بحث، موضوع بحث، و جست‌وجو و جست‌ن هر مورد و یا هر موضوع مستقل.

بر این اساس، موضوع آسیب‌شناسی توسعه، به‌طور اعم، در هشت مبحث و موضوع آسیب‌شناسی توسعه روستایی، به‌طور، اخص، در ده مبحث مستقل آمده است. به‌طور کلی، این مباحث دربرگیرنده زمینه‌های بروز و مواضع رشد آسیب‌ها، از یک سو، و شرایط مستعد شیوع و پیدایش عوارض ابتلا بدان آسیب‌ها، از سوی دیگر، است. هر مورد یا موضوع آستانه ورود به یک مبحث و هر مبحث هم طبعاً با پیش‌درآمدی آغاز شده است. این مباحث عبارت‌اند از:

- کلیاتی درباره آسیب‌شناسی توسعه و توسعه روستایی؛
- توده‌های هدف یا مخاطبان مستقیم و غیرمستقیم برنامه‌های توسعه؛
- کلیاتی پیرامون فرار و قرار نخبگان و خبرگان بومی؛
- کلیاتی پیرامون خبره‌گزینی و نخبه‌پروری؛

- سوگیری و جانبداری متولیان و کارگزاران در جریان سیاست‌سازی و قانون‌گذاری؛
 - تأثیر وجودی مدیران کارآمد بر برنامه‌های توسعه؛
 - تعاون و مشارکت‌های اجتماعی در فرایند توسعه؛
 - آزمایش‌کننده‌های مرجع برای تشخیص و پیشگیری و ریشه‌کنی آسیب‌ها؛ و
 - کلینیک‌های آسیب‌شناسی در نقش پایگاه‌های بالینی برای تشخیص علل و عوامل آسیب‌ساز و آسیب‌رسان و درمان موضوعی و موضعی عوارض ناشی از آسیب‌ها.
- شایان یادآوری است که نگارنده پس از صرف نزدیک به نیم قرن از عمر خود برای کسب آگاهی در این جریان، به یاری مشاهدات، مراودات، مکالمات، مذاکرات، مکاتبات، مشاورات، مباحثات و مطالعات خود در این زمینه، اینک در هر مورد یا موضوع، مبحثی را شروع کرده است؛ با این امید که این حرکت سرآغازی برای تأمل و اندیشه و در پی آن، بحث و بررسی و سپس، پیمایش و پژوهش دیگر علاقه‌مندان به توسعه و ترویج با هدف عمران و آبادانی روستاها در این سرزمین و دیگر سرزمین‌های مشابه باشد.
- پس، بر این مبنا، می‌توان گفت که انگیزه اصلی نگارنده، پس از سال‌ها دغدغه در مضامین روستاشناسی و روستاپژوهی، در واقع، گشودن بابی جدید برای تهیه فهرستی از عوامل آسیب‌گذار و در عین حال، زمینه‌های آسیب‌پذیر در طرح‌ها و برنامه‌های توسعه در روستاهاست، تا شاید از رهگذر این سرآغاز، به تدریج بتوان به تکمیل و ارائه این مجموعه پرداخت، به‌ویژه برای ارائه به معدود کارشناسان و متخصصان علاقه‌مندی که هنوز هم به توسعه روستایی به‌مثابه یک رهیافت بنیانی اعتقاد دارند و همچنین، به دانشجویان و دانش‌پژوهانی که در حال و آینده، توسعه منابع انسانی در جوامع روستایی را سرلوحه کار خود قرار داده‌اند؛ و باز هم تا شاید این «درآمد» تکمیل شود و از این رهگذر، بتوان نه‌تنها در روشن نمودن روابط علت و معلولی انواع آسیب‌های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی طرح‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی، به دانشمندان تحلیل‌گر و

پژوهندگان روستاشناس کمک کرد، بلکه دامنه آن را به دیگر طرح‌ها و برنامه‌های توسعه در دیگر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی نیز گسترش داد.

به‌طور کلی، پاره‌ای از زمینه‌های تحقق این آرمان‌ها بدین قرار است:

- به‌گردآوری و تنظیم و تدوین آمار و اطلاعات دست اول از صحنه‌ها و عرصه‌ها و میدان‌های اجرا و عمل در قالب اساس کار برنامه‌ریزی توجه شود؛
- این آمار و اطلاعات به‌مثابه آثار اصلی و تبعی مستقیم و غیرمستقیم اجرای برنامه‌ها، از دیدگاه‌های گوناگون، تجزیه و تحلیل و تفسیر علمی شود؛ و سرانجام،
- در جریان آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه، برای هر کدام از برداشت‌های متنوع از دیدگاه‌های گوناگون، سناریوهای محتمل و مناسب طراحی شود.

همه اینها هم به‌خودی‌خود منوط به وجود و اجرای سیاست‌های راهبردی برای شناخت تحولات جاری در شرایط آبی و آبی‌توده‌های مخاطب برنامه‌هاست؛ و لازمه آن نیز در عالم واقع، گشایش «بابی نو» با عنوان «آسیب‌پژوهی توسعه» در شمار راهبردهای پایدار دولت در فرایند برنامه‌ریزی است؛ زیرا در جریان آسیب‌پژوهی، لازم است پیکره طرح‌ها و برنامه‌های اجراشده کالبدشکافی شود تا از آن میان، بتوان به داده‌های لازمه شناخت تحولات ساری و جاری دست یافت.

سرانجام، از آنجا که توسعه اصالتاً متضمن تغییر و تحول است، می‌توان نتیجه گرفت که توسعه به‌خودی‌خود ملازم با بروز آسیب است، آن هم در شرایطی که رهیدن از آثار ناشی از بروز آسیب نیز مستلزم پیش‌بینی، برآورد و شناخت علل و عوامل بروز آن در فرایند طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌هاست که آن نیز به‌نوبه خود، برای نگارنده، انگیزه‌ای دیگر است برای اهتمام به بازنگاری و بازنگری‌های پی در پی پیرامون این مهم.

اسماعیل شهبازی*

* استاد آموزش و ترویج کشاورزی، گروه آبادانی روستاها، دانشگاه شهید بهشتی.